

GLASNIK

INŠTITUTA ZA SLOVENSKO NARODOPIJSJE
PRI SLOVENSKI AKADEMIJI ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

Leto I.

Oktober 1956

Štev. 1.

Vez med nami

Po štirih vprašalnicah (gl. drugo stran!), ki jih je Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani doslej razposlal po vsej Sloveniji in tudi preko njenih mej, je dozorel sklep, da ustvarimo vez med nami in našimi požrtvovalnimi poročevalci. Taka vez more biti dandanes predvsem tiskana beseda. »Glasnik«, čigar prvo številko imate pred seboj, hoče biti v za zdaj še skromni obliki naša vez, hoče biti glasilo našega vzajemnega dela. Izhajati namreč namerava za zdaj štirikrat na leto. S pojasnili bo našim poročevalcem lajšal trud pri zbiranju odgovorov na vsakokratno vprašalnico, odkrival jim bo pomen naloge, ki jo prostovoljno prevzemajo, ter nudil vpogled v delo znanstvene ustanove, pri kateri pomembno sodelujejo. Naša ustanova svojih sodelavcev-poročevalcev za zdaj sicer še ne more nagradjevati. Pošiljala jim bo pač ta »Glasnik« brezplačno in jim pri objavljanju njihovega gradiva izkazovala dolžno pozornost z navajanjem njihovih imen. Upajmo pa, da se bo to sčasoma spremenilo, kakor se utegne tudi ta skromni »Glasnik« kdaj razširiti.

Naše vprašalnice so prihajale doslej predvsem na naslove osnovnih šol in nižjih gimnazij. Tretjo in četrto vprašalnico smo poslali poleg tega tudi še na župnijske urade. Iz šume zgolj uradnih naslovov se je izluščilo doslej lepo število posameznikov, ki kažejo zanimanje za naše delo in pripravljenost, da bi tudi zanaprej z nami sodelovali. Nekateri naravnost izstopajo s svojo spretnostjo in požrtvovalnostjo. Potrjujejo nas v naši nameri, ki sega v morda ne predaljnjo bodočnost: po vsej Sloveniji najti in vzgojiti mrežo stalnih in zanesljivih poročevalcev, ki ne bodo samo odgovarjali na redne vprašalnice, marveč v svojem okoli-

NAŠIM PRIJATELJEM

Ko so pretekla leta prihajali v naš inštitut odgovori na vprašalnice, neredko prav skrbni in umni, se je budiła v nas vpraševalcih vedno česče misel in želja, da bi razmerje do naših voljnih sodelavcev iz dolgočasno sebičnega daj — daj spremenili v pristréneje osebno da m — daj. To hočemo zdaj poskusiti s temle četrtletnikom, želeč, da bi nam ta in oni zlasti naših mladih priložnostnih pomočnikov sčasoma dozorel v samostojnega strokovnega in znanstvenega tovariša sodelavca.

V Ljubljani, dne 4. marca 1956.

Za Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani, upravnik:

Ivan Grafenauer

šu poskrbeli tudi za podatke, ki jih utegne kdaj sredi svojega dela v kratkem roku potrebovati domač ali inozemski znanstvenik.

Za to je treba ljubezni: ljubezni do vsega, kar je naše ljudstvo v preteklosti ustvarjalo in kar še ustvarja. Treba pa je tudi nekaj znanja. To znanje bo skušal v neprisiljeni obliki posredovati naš »Glasnik«, dokler ne bodo mogoči vsakoletni sestanki naših sodelavcev iz vse Slovenije.

Sprejmite torej ta »Glasnik« z dobrohotnostjo. Ako namreč sami za njegove namene nimate zanimanja ali časa, ga s to dobrohotnostjo, prosimo, dajte v takšne roke, da ne bo brez koristi obležal. Pričakujemo namreč izpolnjeno peto (5) vprašalnico od čim večjega števila naših naslovnikov!

Za ljubezen in trud pa bodi izrečena vsakomur, ki se bo za vprašalnico zavzel, že zdaj naša topla zahvala. Zavečajte se, da je vsak odgovor zrno, ki bo vzkliko in rodilo sad!

Naš inštitut

Narodopisje je prilično mlada znanstvena panoga, ki se ji je mogel pri nas do nedavnega komaj kdo posvetiti poklicno in zato brez ovir. Eden ali dva muzealca v Etnografskem muzeju (od 1923), France Marolt v svojem Glasbeno-narodopisnem inštitutu (od 1934), etnografska stolica na univerzi (od 1940 s prekinitvijo med vojno) in še ta ali oni v muzejski ali arhivski stroki so v zadnjih dveh ali treh desetletjih nosili dobršni del bremena. Sodelovali so, kolikor so jim dopuščali čas in službene obveznosti, nekateri redki posamezniki; vprav oni so s svojo izredno ljubeznijo in marljivostjo pomagali slovenskemu narodopisju na noge. Naj omenimo iz neposredne preteklosti in iz sedanjosti le rajnega dr. Fr. Kotnika, od živčih pa rav. Franja Baša, akademika dr. Ivana Grafenauerja, univ. prof. dr. Jakoba Kelemineo, rav. Borisa Orla.

Toda etnografski seminar na univerzi vzgaja predvsem mladi znanstveni naraščaj; Etnografski muzej se mora posvečati v prvi vrsti tvorni kulturi, se pravi, snovnim predmetom iz našega ljudskega življenja; glasbeno-narodopisni inštitut ima obilno in preobilno zaposlitev v zbiranju in raziskovanju naše ljudske pesmi, glasbe in plesa. Obširna ostala področja naše ljudske kulture bi ostala prepuščena spet le ljubiteljem.

Ustanovitev Komisije za slovensko narodopisje pri SAZU leta 1948 je zato ustregla živi potrebi, njena preureditev v Inštitut leta 1951 pa je omogočila začetek sistematičnega zbiralnega in raziskovalnega dela na področju duhovne in družbene kulture. Vodstvo te nove ustanove je prevzel kot njen upravnik akademik dr. Ivan Grafenauer.

Vedno bolj se kaže, kako velikansko je delo, ki ga bo moral Inštitut

opraviti. Obema dosedanjima oddelkoma — oddelku za ljudsko slovstvo (poverjen je dr. Milku Matičetovemu) in oddelku za ljudske običaje in igre (poverjen je dr. Niku Kuretu) — se odpira skoraj nepregledno polje, ki je le deloma zorano. Nemogoče je, da bi se vsak oddelk loteval hkrati vsega, kar ga čaka. Zato se omejuje vsak na izbrane in omejene naloge.

Oddelk za ljudsko slovstvo vlaga skoraj vse svoje napore v zbiranje in raziskovanje slovenskega ljudskega pripovedništva v prozi. Dobro se sicer zavedamo, da je tudi na področju naše ljudske pesmi še veliko nujnega dela (če bi nič drugega ne bilo, štrekelj naravnost kliče po dopolnilih in nadaljevanju!), vendar se ne da izpodbiti, da smo z ljudsko prozo neprimerno na slabšem. Če izvizamemo že zdavnaj pošle Kelemineve »Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva«, ki — kakor pove tudi naslov — niti ne zajemajo našega proznega izročila v celoti, nimamo pravzaprav nobenega dela, iz katerega bi domačin ali tujec lahko dobil vsaj skromen in površen pregled slovenske ljudske proze. Prav zato je v načrtih oddelka na prvem mestu priprava »Kazala slovenskih pravljic«, ki bo koordinirano s podobnim kazalom srbskohrvaških pravljic (prav tako v pripravi) in v skladu z mednarodnim sistemom klasifikacije pravljic (Aarne-Thompson, *The Types of the Folk-Tale*, 1928). Priprave tečejo vzporedno po treh tirih: 1. z izpisovanjem iz periodičnih publikacij in redko dosegljivih tiskov, 2. z iskanjem in prepisovanjem rokopisnih zbirk, 3. z zapisovanjem še živega izročila iz ust boljših pravljicarjev na terenu. (Posebno pri t. 2 in 3 bi nam bila zelo dobrodošla opozorila s terena!)

Oddelk za ljudske običaje in igre se je odločil, da bo v bližnji prihodnosti zbral slovenske **otroške igre** ter pripravil njih znanstveno izdajo. Vzporedno teče raziskovanje **mask** na slovenskem ozemlju; posneti bo treba najznačilnejše šemske običaje na 16 milimetrski filmski trak in pripraviti reprezentančno publikacijo o slovenskih maskah. V letošnjem predpustu smo že posneli znanstveno-dokumentarni kratkometražni ozki film »Lavfarija v Cerknem«, v decembru t. l. pa nameravamo posneti podoben film o »še-

mah« v Zgornji Bohinjski dolini. Posebna skrb tega oddelka velja raziskovanju naše ljudske igre. Zbirala se gradivo za študij njenih začetkov in njenega razvoja. Pri tem je zlasti važno primerjalno gradivo iz naše sosesčine. Oddelk ga dobiva po vzpostavljenih znanstvenih zvezah in z izposojanjem literature iz inozemstva, ki jo v celoti ali delno fotografira in hrani v svoji zbirki mikrofilmov.

V Inštitutu nastaja nadalje listkovna »Slovenska narodopisna bibliografija«, ki bo narodopisnemu znanstvenemu delu v neprecenljivo pomoč, dalje narodopisna fototeka ter zbirka mikrofilmov težko dostopne strokovne literature. Pripravlja se zbirka magnetofonskih terenskih posnetkov (pravljicarji, običaji, igre), brž ko si bo Inštitut lahko nabavil magnetofon.

Inštitut je mlad, to je res. Prav zato pa ne sme v svojem razvoju zastati. Njegov razvoj je odvisen od znanstvenega naraščanja in od razpoložljivih gmotnih sredstev. Sedanji njegovi uslužbenci (dva strokovna sodelavca in prosv. laborantka) že ne zmagujejo vsega dela in težko čakajo namestitev dveh asistentov.

Sčasoma se bo moral tudi delokrog Inštituta razširiti. Z bodočim oddelkom za ljudsko umetnost bi se lotili področja, ki se danes z njim pri nas pravzaprav nihče več ne ukvarja. Čas bo pokazal še nova torišča in nove potrebe. Toda prepustimo to bodočnosti. Inštitut bi za zdaj rad ustrezal nalogam, ki jih postavlja sedanjost.

Arhiv slovenskih ljudskih pripovedi

Slovenska ljudska pesem je bila v zadnjih sto in petdesetih letih že večkrat predmet obsežnega in tudi sistematičnega zbiranja, spomnimo se le Smoleta, Korytka, Vraza in drugih, posebno pa seveda Štreklja. Izmed velikih dveh zbirk, ki sta nastali pod njegovim vodstvom, vsi poznamo štiri debele knjige »Slovenskih narodnih pesmi«, nič manj pomembna in celo obsežnejša pa je neobjavljena zbirka slovenskih ljudskih pesmi z napevi, od leta 1927 spravljena v Etnografskem muzeju v Ljubljani. Vse to bogato pesem-

sko gradivo, tudi neobjavljeno, je vsaj za študij kolikor toliko le dosegljivo. Čisto drugače pa je glede tega z našo ljudsko prozo.

Tu bi lahko pokazali kopico po krajinskih zbirk, nekaj redkih antologij splošno slovenskega značaja in »Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva«, ki jih je izdal J. Kelemina 1930. V Štrekljevi zapuščini je sredi pesmi tu in tam tudi kaj proznega gradiva, vendar iz vsega tega žal še zdaleč ne bi mogli dobiti prave podobe o bogastvu slovenske ljudske proze. Tej veji naše ljudske ustvarjalnosti je začel posvečati vsestransko skrb šele Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU, kjer je bil lani ustanovljen tudi poseben **Arhiv slovenskih ljudskih pripovedi**. Namen le-tega je, zbrati na enem mestu vse dosegljive slovenske pravljice, pripovedke, bajke, legende, šaljive zgodbe ipd., tiskane in zlasti rokopisne, da bi dobili kolikor se da popoln pregled takega blaga pri nas. Brez tega bi bilo iluzorno misliti na kakršno koli obsežnejšo znanstveno izdajo ljudskih proznih tekstov. Vendar potrebo takih izdaj vsi živo čutimo, zato nam pač ne preostane drugega, kakor da se pospešeno lotimo dela za Arhiv.

Inštitut za slovensko narodopisje tu prvič javno naproša vse, ki pri tem delu lahko kakor koli pomagajo, da bi to tudi naredili. »Pomoč«, ki jo imamo v mislih, je kaj raznovrstna, a to pot bi spregovorili le o prvi in najpreprostejši obliki.

Marsikje leže neizkoriščene rokopisne kronike (šolske, župnijske ali drugačne), ki vsebujejo med drugim pripovedke, pravljice, anekdote in podobno pripovedno gradivo. Izmed izobražencev, zlasti starejših, ki zaradi svojega poklica stalno ali priložnostno žive na podeželju (v pedagoški, duhovski, zdravstveni, sodni ali drugačni službi), ima ta ali oni brez dvoma kakšne zapiske, ki bi spadali v arhiv slovenskih ljudskih pripovedi. Tudi med zapuščino rajnih je najti zapiske, ki bi bilo zelo škoda, če bi se pogubili. Morda je kaj takega že prišlo v krajevni muzej, v knjižnico ali arhiv, kjer niti ni evidentirano? V vsakem primeru se Inštitut priporoča za prijazno obvestilo, če kdo ve, da je kje kaj takega. Inštitut bi se potem domenil s hranitelji za posojilo ali odkup zapiskov, da bi se prepisali,

uvrstili v Arhiv in tako prišli v znanstveno evidenco.

Isto velja za stare **rokopisne pesmarice** (tudi brez napevov), ki leže marsikje pozabljene na podstrešjih in jih uničujejo miši in vlaga. Tudi za take pesmarice in **splah za vsak ljudski rokopis** se Inštitut zanima in ga ev. odkupi.

O drugi, višji stopnji sodelovanja, kjer ne bi šlo le za odkrivanje in pridobivanje starih zapiskov, ampak za novo načrtno zapisovanje, pa bomo spregovorili posebej prihodnjč.

Posvetovanje vzhodno- in osrednjealpskih narodopiscev v Ljubljani

(od 26. do 28. marca 1956)

Slovenski narodopisci trčimo v svojem raziskovalnem delu vedno znova na dejstvo, da nešteti pojavi v ljudski kulturi, zlasti iz predelov severozahodne Slovenije, niso osamljeni, marveč imajo svoje vzporednice tudi v sosednjih alpskih področjih: v nemško-avstrijskem, furlanskem, italijanskem in švicarskem. Iz tega se nujno poraja misel, da gre za neko obširno območje, ki se ne meni za jezikovne razlike in politične meje, pač pa kaže — pod vplivom zemljepisnih posebnosti ali kot posledica drugih činiteljev alpskega sveta — sorodne poteze, neko skupnost v mišljenju in ustvarjanju, neko enovitost ljudske kulture. Upravičena je bila zato odločitev slovenskih narodopiscev, da zaradi uspešnejšega nadaljnega raziskovalnega dela povabijo vidne narodopisce vzhodnoalpskih predelov na razgovor, kjer bi se položili temelji bodočemu sodelovanju, vzajemni pomoči pri raziskovalnem delu ter študiju te vzhodno- in osrednjealpske ljudske kulture.

Posvetovanje je sklical Inštitut za slovensko narodopisje SAZU za čas od 26. do 28. marca 1956. Udeležili so se ga: iz Avstrije univ. prof. dr. Leopold **Kretzenbacher** (Gradec) in prof. dr. Oskar **Moser** (Celovec), iz Italije dr. Gaetano **Perusini** (Videm) za Furlanijo, univ. prof. dr. Evel **Gasparini** (Benetke) in prof. dr. Giuseppe **Vidossi** (Torino) za italijansko alpsko območje, iz Švice pa dr. Robert **Wildhaber** (Basel), urednik Mednarodne narodopisne bibliografije. Hrvatsko narodopisje, ki

tudi ugotavlja odrastke alpske ljudske kulture na hrvatskem ozemlju, je zastopal ordinarij zagrebške stolice za etnologijo in etnografijo univ. prof. dr. Milovan **Gavazzi**. Posvetovanja, ki je potekalo v prostorih Inštituta za slovensko narodopisje SAZU na Novem trgu 4/I, so se udeležile tudi druge ljubljanske narodopisne ustanove in vidnejši narodopisni delavci: zaradi bolezni odsotnega ordinarija ljubljanske stolice za etnologijo in etnografijo univ. prof. dr. Nika **Zupaniča** je zastopal univ. doc. dr. Vilko **Novak**, od Etnografskega muzeja v Ljubljani so sodelovali ravnatelj Boris **Orel** in kustodinja Marija **Jagodić**, od Glasbeno-narodopisnega inštituta LRS upravnik dr. Valens **Vodušek** in sodelavka dr. Zmaga **Kumer**, med udeleženci pa so bili še univ. prof. dr. Jakob **Kelemina**, dr. Sergij **Vilfan**, upravnik Mestnega arhiva v Ljubljani, in zastopnik umetnostnozgodovinske sekcije SAZU dr. Emilijan **Ceve**.

Delovni spored je bil razdeljen na tri oddelke: 1. Opredelitev pojma »alpskega prostora« in njegove ljudske kulture, 2. ljudsko slovstvo in 3. ljudski običaji.

Prvi sestanek je bil v ponedeljek, dne 26. marca 1956 dopoldne. Po uvodnem pozdravu akademika dr. Ivana **Grafenauerja** je prevzel predsedstvo sestanka univ. prof. dr. Jakob **Kelemina**. O opredelitvi pojma »alpskega prostora« in njegove ljudske kulture je podal nekaj misli za diskusijo ugledni italijanski znanstvenik, hkrati senior udeležencev, prof. dr. Giuseppe **Vidossi**; strnil jih je v tri točke (skupnost substrata, pomen okolja, možnost prevzema),* okoli katerih se je razvila živahna izmenjava mnenj, ki pa predmeta samega še dolgo ni mogla izčrpati; za to bo treba še dolgotrajnih raziskav, ki bodo osnovnega pomena. Spored se je nato nadaljeval z 2. oddelkom, posvečenim ljudskemu slovstvu. Kot prvi je predaval akademik dr. Ivan **Grafenauer**, ki je obdelal primer zanimivega pripovednega obrazca o »napačni krsti«, tipičnega za zimske prilike v visokogorskem svetu. Drugi predavatelj, dr. Gaetano **Perusini**, je go-

* Ker bodo vsa predavanja izšla v knjigi, se omejujemo v tem poročilu le na najnujnejšo oznako predavanj.

voril o legendi o Večnem židu v furlanskem jezikovnem območju. Kot tretji je nastopil univ. prof. dr. Leopold **Kretzenbacher**, ki je ob naši »smledniški legendi« izčrpno pokazal, kako se njena socialna obtožba v slovenskem ljudskem pesništvu in ljudski umetnosti prepleta z evropskimi vplivi. — Ponedeljkov popoldan je bil namenjen ogledu Ljubljane in obisku Etnografskega muzeja. Ob 18. uri je priredil Inštitut za slovensko narodopisje za udeležence spored folklornih kratkih filmov v predvajalnici »Vesna-filma«. Udeleženci so gledali filme: Smučanje na Blokah, Zima mora umreti (kurentovanje v ptujski okolici), Poljska svatba (z Dravskega polja), Pomlad v Beli krajini (jurjevanje) in Kroparski kovači.

V torek, dne 27. marca 1956, se je nadaljeval prvi del delovnega sporeda pod predsedstvom prof. dr. G. **Vidossija**. Prof. dr. Oskar **Moser** je predaval o Benečanih v ljudskem pripovedništvu vzhodnoalpskega območja, dr. Milko **Matičeto** pa je končal ta del s kartografskim prikazom problematike nekaterih snovi iz vzhodnoalpskega pripovednega blaga (divji mož — sirar, topolovo rebro). — V 3. delu delovnega sporeda, ki je bil posvečen običajem vzhodnoalpskega območja in je prišel na vrsto še v teku torkovega dopoldneva, je bil prvi predavatelj dr. Gaetano **Perusini**, ki je podal novo gradivo o kresnem običaju metanja ognjenih krožcev (»šiba šajba«, furl. »lis cidulis«) v Furlaniji. Kot naslednji je predaval prof. dr. Evel **Gasparini** o spopadih našemljenih kolednikov, ki jih je osvetlil z bogatimi etnološkimi pogledi. Tretji del delovnega sporeda je končal v torek popoldne prof. Niko **Kuret** v dvorani SAZU s predavanjem o cerkljanskih lavfarjih; v alpskem okviru je mogel identificirati običaj kot splošno alpsko »igro o divjem možu«. Predavanje so ponazorili barvni diapozitivi z letošnje lavfarije v Cerknem (posnetki B. **Štajerja**) in 16-milimetrski kratki film o lavfarjih, ki ga je letoš v pustnem času posnel za Inštitut za slovensko narodopisje Boris **Brelj**.

V sledeči diskusiji pod predsedstvom akad. dr. Iv. **Grafenauerja** je spregovoril tudi univ. prof. dr. Milovan **Gavazzi** in podal nekaj načelno važnih opozoril na »vzhodnoalp-

ske» prvine v **hrvatski** ljudski kulturi, katerih pota bi bilo vredno raziskati.

Dvodnevemu zasedanju je sledil avtobusni izlet v **Bohinj**. Spotoma so si gostje ogledali gotske freske v Gostečah (vodstvo: dr. E. Ceve), obiskali so škofjeloški muzej, se oglasili v Vrbi in spoznali v Prešernovi rojstni hiši primer gorenjske kmečke hiše, se vozili po gornji Bohinjski dolini in tako spoznali torišče bohinjskih »šem«, se ustavili pri sv. Janezu (vodstvo: dr. E. Ceve) in končno v hotelu »Zlatorog«. Sklepnemu kosilu je sledil zaključek posvetovanja s sprejetjem resolucij.

Le-te so se izoblikovale v diskusijah in v živahnih razgovorih v vmesnem času. Posvetovanje je rodilo v glavnem tele sklepe:

1. Skupno delo naj se v prihodnje nadaljuje.

2. Začeta dejavnost naj bi se v tesnem sodelovanju razširila tudi na narodopisna področja, ki jih prvo posvetovanje ni utegnilo upoštevati; vendar naj bi se »delovno občestvo vzhodno- in srednjealpskih narodopiscev« posvečalo v prvi vrsti ljudskemu slovstvu in ljudskim običajem.

Med vprašanji, ki bi se jih kazalo najprej lotiti in ki bi bila za njih rešitev važna pomoč vseh, so n. pr.:

a) opredelitev vzhodno- in osrednjealpskega kulturnega območja ter raziskavanja za njega razmejitve;

b) ustanovitev pokrajinskih arhivov ljudskega pripovednega blaga (po vzorcu nedavno ustanovljenega slovenskega arhiva pri Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU) po posameznih jezikovnih predelih alpskega kulturnega območja;

c) publikacija predavanj in sklepov ljubljanskega posvetovanja v knjižni obliki;

d) priprava nadaljnjih publikacij o skupnih vprašanih vzhodnoalpskega območja;

e) priprava nadaljnjih sestankov te vrste po drugih deželah vzhodnoalpskega območja;

f) poglobitev skupnega dela z izmenjavo izsledkov in pobud v obliki predavanj.

Ljubljansko posvetovanje pomeni važen mejnik v srednjeevropskem narodopisju in pomembno afirmacijo slovenskega narodopisja. Začeto delo, navezani osebni stiki, narav-

nost prisrčno sodelovanje že kaže prve sadove zlasti v pospešeni izmenjavi izsledkov in v posredovanju gradiva. Zbornik predavanj in razprav s tega posvetovanja pojde v kratkem v tisk. Ljubljana je začela novo dobo znanstvene vzajemnosti, odprla je poglede za raziskovanje alpske ljudske kulture pod širokimi vidiki, kakršni so bili doslej komaj v navadi. To pomeni važen napredek v znanstvenem delu Srednje Evrope. Naš Inštitut za slovensko narodopisje se je s svojo pobudo in z brezhibno organizacijo tega posvetovanja častno uveljavil v mednarodnem svetu.

„Društvo folkloristov Slovenije“ ustanovljeno

Ko je imel Mednarodni svet za ljudsko glasbo (International Folk Music Council — IFMC, s sedežem v Londonu) leta 1951 svoj kongres v Opatiji, je dal jugoslovanskim glasbenim folkloristom pobudo za ustanovitev lastnega društva. Tako je leta 1952 v Puli nastalo »Udruženje muzičkih folklorista Jugoslavije« s sekcijami po posameznih republikah. Vse bolj pa se je čutila potreba, da se krog organizacije razširi na folkloriste vseh panog. Kongres leta 1955 na Bjelašnici v Bosni je že s svojimi referati ta krog dejansko razširil. Skupščina kongresa je nato sprejela pravila novega »Saveza udruženja folklorista Jugoslavije«, ki naj bi bil zveza samostojnih društev folkloristov vseh panog po posameznih republikah.

Letos 6. junija smo dobili svoje »Društvo folkloristov Slovenije«. Predsedstvo bivše sekcije UMFJ je sklicalo ustanovni sestanek, ki se ga je udeležilo 19 folkloristov, zastopnikov starega in najmlajšega rodu ter vseh panog folklore. Sestanek je odobril pravila novega društva in izvolil odbor, ki bo do oblastne potrditve društva fungiral kot iniciativni, pozneje pa kot prvi odbor. Za predsednika je bil izvoljen strok. sodelavec Inštituta za slovensko narodopisje SAZU dr. Milko **Matičev**, ostali odbor pa tvorijo: akademik dr. Ivan **Grafenauer**, dr. Valens **Vodušek**, upravnik Glasbeno-narodopisnega inštituta LRS, dr. Radoslav **Hrovatin**, profesor Srednje glasbene šole v Ljubljani, Boris

Orel, ravnatelj Etnografskega muzeja v Ljubljani, Tone **Ljubič**, ravnatelj nižje gimnazije v Šmartnem pod Šmarno goro, prof. Janez **Bitenc**, glasbeni redaktor Radia Ljubljana, in Iko **Otrin**, študent etnologije in Akademije za glasbo.

Po pravilih je namen društva med drugim zlasti organiziranje in podpiranje vsakovrstne znanstvene, umetniške in propagandne dejavnosti na področju glasbene, plesne, književne in druge folklore; povezovanje znanstvenikov, umetnikov in strokovnih sodelavcev ter ustanov in društev s področja folklore; zaščita ljudske umetnosti in boj proti njeni profanaciji.

Ta namen bo dosegalo društvo predvsem s strok. sestanki društva, z organizacijo internih in javnih strokovnih predavanj, folklorističnih prireditvev in z objavljanjem strokovno-znanstvenih publikacij.

Vsak folklorist, ki ga izvršni odbor sprejme, lahko postane član društva. Članarina znaša 25 din mesečno.

Zelo živahna in plodna debata se je razvila o delovnem načrtu društva. Zbrani krog folkloristov se je pokazal pri tem v lepi povezanosti in vzajemnosti. Sklenilo se je, da bo društvo prirejalo sestanke v Ljubljani enkrat mesečno. Na vsakem sestanku bo strokoven referat ali predvajanje gradiva; zastopniki ustanov, ki prejema pomembnejše publikacije, zlasti periodične, bodo vsakokrat na kratko o njih poročali; posamezniki bodo seznanjali člane o svojem trenutnem delu in o svojih načrtih, zastopniki ustanov pa o njihovi dejavnosti. Pri tem bo možna dragocena izmenjava informacij, posredovanje literature in gradiva ter plodna razbistritev mnenj. Ker je ne samo pričakovati, ampak tudi močno želeli, da se včlanijo v društvo vsi izvenljubljski folkloristi, omogočajo pravila tudi njim, da se bodo v večjih krajih sestajali v okviru krajevnih sekcij društva, ki bodo po svojih odposlancih zastopane v izvršnem odboru društva.

Društvo bo skušalo prirediti vsako leto tudi nekaj javnih predavanj.

Ker se dogaja, da na raznih prosvetnih in turističnih prireditvah naše ljudsko blago (zlasti nošo in ples) pačijo, bo stopilo društvo v stik z Zvezo Svobod in s Turistično zvezo

Slovenije ter jima ponudilo svojo pomoč, da se profaniranje naše folklore neha.

Med večjimi akcijami, ki naj bi jih društvo v prihodnosti organiziralo, je v prvi vrsti terensko delo v Ziljski dolini na Koroškem. V sodelovanju s poklicnimi ustanovami pri nas in v Avstriji bo moralo društvo po posameznih krajih sistematično filmati, posneti na magnetofonski trak in opisati starodavni slovenski običaj »štehanja«, da se tako zbere gradivo za dokončno znanstveno obdelavo tega edinstvenega običaja, ki gine ali pa dobiva nemško lice.

Konferenca osrednje zveze društev jugoslovanskih folkloristov bo letos od 1. do 9. septembra v Črni gori. Kot delegatje se bodo udeležili kongresa Tone Ljubič in Marija Jagodičeva ter predsednik društva dr. Milko Matičetov in dr. Radoslav Hrovatin. Kot referentje bodo nastopili na konferenci še drugi društveni člani, ki bodo tako na njej zastopali slovensko raziskovalno delo. Delovni spored konference je določen le v glavnih obrisih. Skušali bodo urediti izrazoslovje v zvezi z ljudskim slovstvom, z glasbeno in plesno folkloro (važno predvsem za hrvatsko in srbsko območje), obravnavali starosvetnosti in skušali razbistriti problematiko in metode leksikografiranja folklornega blaga. Pričakuje se tudi udeležba inozemskih strokovnjakov.

Vabimo vse, ki jih folklor zani- ma ali se z njo že ukvarjajo, naj prigrase svoj pristop k društvu.

Znanstveno-dokumentarni kratki film našega inštituta

Sedanji čas je prinesel tudi znanstvenemu raziskovalnemu delu novih sredstev in načinov. Med važnimi novimi sredstvi je vsekakor film. S filmom lahko ohranimo zanamcem stvari, ki bi sicer brez sledu odmrle. To velja posebno za različne običaje. Zato se je tudi naš Inštitut odločil, da bo zajel v kratkih filmih ozkega (16-milimetrskega) formata naše najznačilnejše običaje. Filmi naj bi bili čisto dokumentarnega značaja in namenjeni predvsem študiju.

Prvi film te vrste je film o »lavfariji« v Cerknem. S svojo pobudo

in subvencijo je naš Inštitut pripomogel, da je ta že davno (1915) opuščeni običaj, ki pa je živel v čustvenem svetu Cerkljanov do današnjih dni, spet zaživel v prvotni nepopačeni obliki. Cerkljanski rojak Peter Brelih je ob podpori »lavfarskega odbora« v Cerknem organiziral »lavfarijo«, kipar R. Jelinčič pa izdelal posnetke starih lesenih krink, »larf«, tako da so se v pustnih dneh 1956 v Cerknem spet pojavili »lavfarji« kakor njega dni.

Po scenariju Petra Breliha je mladi snemalec Boris Brelih zajel vse lavfarske prizore in jih nato združil v zaokroženo celoto. Film meri 240 m in je v začasni delovni kopiji prvič stekel ob posvetovanju vzhodno- in osrednjealpskih narodopiscev dne 26. marca 1956 v Ljubljani. Pokazal je lavfarijo v lepi narzorni obliki in doživel splošno priznanje.

Zaradi gmotnih težav je bilo treba odložiti dokončno izdelavo filma (napisi itd.) na poznejši čas.

Inštitut pa je medtem že pripravil scenarij za nov film o **bohinjskih šemah**. Napisal ga je njegov strokovni sodelavec prof. Niko Kuret. Do izvedbe filma bo prišlo verjetno v sodelovanju z Zavodom za poučni in šolski film LRS v Ljubljani konec decembra 1956 in v začetku januarja 1957.

Naše dosedanje vprašalnice

Za zbiranje gradiva se poslužujemo pri znanstvenem delu dostikrat vprašalnic, to je pol z vprašanji o določenem predmetu. Odgovori na vprašanja služijo kot gradivo za obdelavo znanstvenih problemov. Biti morajo zato kar se da točni in izčrpni.

Tudi naš Inštitut je začel kmalu z razpošiljanjem vprašalnic. Doslej je izdal štiri.

Prva vprašalnica je šla v svet, razmnožena na ciklostil, januarja 1953. Bila je poskus in omejena na ozko področje. Dobil jo je 33 gimnazij in učiteljskih na Primorskem. Inštitut je želel pozvedeti z njo: 1. za naslove dobrih pravljicarjev, 2. za podrobnosti o obrednem zažiganju »čoka« 24. decembra, 3. za stare napise na hišah, znamenjih, mejnikih in pod. Odgovorov je prišlo 45

odst. Včasih so bili površni, vendar se je nabralo tudi precej zanimivega gradiva, kjer so se za to zavzeli ravnatelji sami ali pa profesorji slovensščine, ki so dijakom stvar primerno obrazložili.

Dosti širše je bila zasnovana druga vprašalnica. Izšla je tiskana in zajeti je hotela gradivo, ki ga pri nas doslej sistematično sploh še nismo zbirali: otroške igre. Maja meseca 1953 je dobilo vprašalnico 128 otroških vrtcev v 247 izvodih in 1147 osnovnih šol v 3831 izvodih, okrog 500 izvodov pa je šlo na Koroško. Odziv je bil zelo slab. Vrteci se sploh niso odzvali, osnovnih šol je odgovorilo 35 in poslalo okrog 300 iger. Aprila 1954 je dobilo vprašalnico še 205 nižjih gimnazij in učiteljskih. Odzvalo se jih je 26 z okrog 700 igrami. Spričo slabega uspeha vprašalnice je izvedel Inštitut akcijo za zbiranje otroških iger med šolarji samimi: priredil je s pomočjo »Pionirskega lista« spomladi 1954 nagradni natečaj, ki je prinesel 82 odgovorov z okrog 300 igrami. — Kljub vsemu se je nabralo doslej okrog 1300 iger. Inštitut zbiranje nadaljuje, urejanje je poverjeno strok. sodelavcu dr. Niku Kuretu.

Jeseni 1954 je razposlal Inštitut tretjo vprašalnico. Razmnožena na ciklostil je bila namenjena spet le ožjemu področju. V približno 230 izvodih je šla po vsem Gorenjskem, deloma pa še po Notranjskem, Štajerskem in Koroškem na naslove osnovnih šol, nižjih gimnazij in župnijskih uradov. Inštitut je želel dobiti podatkov o navadi, razširjeni v severozahodnih predelih slovenskega ozemlja: ob izkopavanju groba zbero kosti ali samo lobanjo prejšnjega mrtveca, lobanjo posebej umijejo, zavijejo v nov prt in položijo potem k nogam novega mrliča. Odgovorilo je 65 odst. Gradivo je obdelal strok. sodelavec dr. Milko Matičetov v »Slovenskem etnografu« VIII (1955): Umita in v prt zavita lobanja pri Slovencih (str. 231 do 254).

Vprašalnica št. 4 je veljala dvema posebnima problemoma iz naših božično-novoletnih običajev: vzkaljeno pšenično zrnje v plitvi posodici doma (običaj naj bi bil v zvezi z grško-rimskimi »Adonisovimi vrtički«) in zimzeleni, a tudi pisani papirnati in drugačni hišni okras (običaj je v jedru keltsko-rimskega izvora).

Ciklostilno razmnoženo vprašalnice je razposlal Inštitut 185 nižjim gimnazijam, 6 učiteljskim in 648 župnijskim uradom, skupaj 839 izvodov. Odzvalo se je 34,3 odst. Obdelano gradivo naj bi dopolnilo raziskovanja o tem predmetu v naši avstrijski soseščini.

S prvo številko »Glasnika« razpošljamo peto vprašalnico. Upamo, da bo odziv nanjo boljši kakor kdaj koli doslej!

K naši vprašalnici št. 5: Maske na Slovenskem (1)

Običaji, ki se izvajajo v maskah, so na Slovenskem še dokaj slabo raziskani. To posebno čutiš, če vidiš sijajno opremljena dela o maskah po drugih deželah (navajamo zlasti Tirolsko — Anton Dörrer, *Tiroler Fasnacht*. Wien 1949, 475 str., in Švico — Karl Meuli, *Schweizer Masken*. Zürich 1943, 163 strani). Naj omenimo iz zadnjega časa še tudi zbornik »Masken in Mitteleuropa« (Wien 1955, 253 strani) v uredništvu Leop. Schmidta, kjer je objavil naš strokovni sodelavec prof. Niko Kuret prikaz o maskah na Slovenskem (»Aus der Maskenwelt der Slowenen«, str. 201 do 220).

Slovensko gradivo o maskah, kar ga je raztresenega po raznih časopisih in knjigah in kolikor ga je mogel Inštitut sam zbrati s svojim dosedanjim terenskim delom, je treba še nujno dopolniti. Temu naj služita dve naši vprašalnici v teku tega leta. Prvo (I) objavljamo danes z zapovrstno št. 5.

»Masko« pojmuje po sodobnih vidikih v najširšem smislu kot hoteno spremembo lastnega jaza. »Maska« torej ni samo krinka (»larfa«). Namen premembe (»šemljenja«) je lahko različen. Prvotni človek se z lovsko masko bliža zverjadi; s slepilno masko hoče zavesti, postavim, medvedovega duha, da bi ne imel njega za svojega pokončevalca; varovalna maska ga varuje pred hudobnimi duhovi; bojna maska plaši sovražnika; mrliška maska predstavlja umrlega človeka v večnem življenju. Z masko pa človek tudi igra: v njej se udeležuje skupnega plesa ali drugačnih nastopov, kjer

predstavlja različne jaze. Ločiti nam je torej med smotno in med igrsko masko. Ugotavljamo pa tudi, da je prememba vidna (človek se ves preobleče, si zakrije ali spremeni obraz), pa tudi slišna (človek skuša s spreminjanjem lastnega glasu ali z glasom kakega predmeta vzbuditi dojem drugega jaza).

V sodobnem narodopisju in narodoslavlju se kaže novo zanimanje za maske. Dokaz za to je zgoraj omenjeni zbornik o maskah v Srednji Evropi. Nujno je, da si ustvarimo tudi Slovenci čimprej kar se da popolno podobo o naših maskah, o njihovi samorodnosti in o vplivih od drugod.

Pri zbiranju gradiva o naših maskah smo se odločili za časovni red. Današnja vprašalnica št. 5 obravnava: Pehto (ali Pirtu, Peltro in pod.), godčevske maske na gostijah, različne pustne maske (nekatero so krajevno značilne: »korantija« na Ptujskem polju, »lavfarija« v Cerknem, »mačkore« v Dobrépoljah itd.), dalje Zelenega Jurija in Krésnice.

Ni ga kraja, ki bi poznal in imel prav vse primere mask. Samo Trije kralji so hodili po vsem slovenskem ozemlju; Kurent je znan v Dobrépoljah in Železnikih, kot Korant pa na Ptujskem polju. Toda lavfarji s svojimi 13 tipi so, kolikor vemo, posebnost Cerknega; Zeleni Jurij je danes doma komaj še v Beli krajini, četudi so ga poznali svojčas tudi na Štajerskem in Koroškem. »Pustno žival« dobimo malone po vsej Sloveniji, samo različno obliko in ime ima (»brna«, »kamela«, »gambela«, »riusa«, »skomrda« itd.).

Na zimo bomo razposlali II. del naših vprašanj o maskah. Vprašali bomo po naslednjih: po Miklavžu in njegovem spremstvu (vse slovensko ozemlje), po Luciji s strežnico (vzhodna Štajerska), po novoletnih maskah (»šeme« v Zgornjem Bohinjju) in v dodatku še po mrliških krinkah (Bela krajina?).

Mogoče snov s tem še ni izčrpana. Hvaležni bomo, če nas boste opozorili na maske, ki jih — po zgornjem sodeč — še nimamo v evidenci.

Za odgovore na današnji I. del vprašanj pa prosimo, da bi bili čim številnejši in čim popolnejši!

NAŠIM NASLOVNIKOM

Zaradi težavnega iskanja tiskarne je izšel naš »Glasnik« kasneje kot smo predvidevali. Vse, ki »Glasnika« ne bi mogli ali hoteli obdržati ali pa vrniti izpolnjeno vprašalnico št. 5, najvljudneje prosimo, da ga oddajo osebi, ki bi bila voljna z nami sodelovati. Če jim to ne uspe, prosimo, naj bi nam številko vrnili!

»KOTNIKOV ZBORNIK«

Celjska narodopisna skupina, ki jo je zdaj že rajni dr. France Kotnik pred več leti zbral okoli sebe, pripravil za zbirateljsko delo in nekaj časa tudi osebno vodil po raznih krajih Štajerske, se je res lepo oddolžila spominu svojega ustanovitelja in prvega strokovnega mentorja s 154 strani dolgim zbornikom, ki je takole podnaslovljen: *Narodopisni zapiski z Gornjegrajskega in Kozjanskega* (Celje 1956).

Izdajo terenskih zapiskov je začel pripravljati že dr. Kotnik, a ko mu je bela žena prekrizala načrte, je za njim prevzel uredništvo Vlado Novak, upravnik študijske knjižnice v Celju. Gradivo so poleg dr. Kotnika, ki je utegnil dovršiti le krajši sestavek o »pustotah«, prispevali: J. Božič, D. Predan, F. Hribnik, B. Zemljič in J. Vreže — s področja stvarne kulture (dom, gospodarstvo, delo, domača obrt, splavarstvo idr.); S. Terčak, J. Lekše in B. Stupica — z ostalih področij (običaji, verovanja, pripovedništvo in pesništvo, umetnost idr.). Besedilo so dodane številne risane ali fotografirane podobe, ki dvigajo dokumentarno vrednost knjige. Vsebinsko je ta precej bogata in pri naša tudi vrsto mikavnih novosti, ki jih bo pa lahko izluščila in podčrtala šele strokovna kritika. Gradivo je z razdrobitvijo na manjša poglavja pač nekoliko nepregledno in neenotno. Kljub temu pa zbornik toplo priporočamo.

Naj bi mu le kmalu sledili drugi — v Celju in povsod tam, kjer se dela na terenu!

»Glasnik« izdaja Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. — Predstavnik izdajatelja in uredništva: dr. Milko Matičetov. — Uredništvo in uprava: Ljubljana: Novi trg 4/I, poštni predal 323. — Cena izvoda — din, letna naročnina — din; za poročevalce Inštituta brezplačno. Natisnila tiskarna »Urška« v Kočevju

Priloga „Glasniku Inštituta za slovensko narodopisje“ I (1956-57), 1

Inštitut
za slovensko narodopisje
pri SAZU
Ljubljana, poštni predal 323

5

Podatki veljajo za kraj (okoliš):

Ime in priimek poročevalca: poklic:

Točni naslov:

Čas zapisa:

MASKE NA SLOVENSKEM (I)

I. Pehta

1. Poznate pri vas to bajeslovno osebo? (Da — ne.)
2. Če jo poznate, kako ji pravite (točno v vaši izreki)?
3. Ali pri vas še hodi okrog našemljenec, ki jo predstavlja? (Da - ne.) Če ne, odkleje ne? Od
4. Kateri dan in čas je hodila (hodi)?
Se je morda pridružila Miklavževemu spremstvu? (Da - ne.)
5. Kdo se napravi v Pehto (ali kakor jo že imenujete)?
6. Ima kakšno spremstvo? Koga?
7. a) Kako je napravljena Pehta? (Prosimo za čim točnejši opis.)
- b) Kako je napravljeno njeno morebitno spremstvo?
8. Ali pride v hišo? (Da - ne.)
a) Če pride, kako poteka njen obisk?
- b) Če ne pride, kako se vede?
9. Ali sicer živi pri vas kakšno izročilo o Pehti (pri-povedka, rek, običaj)? Če treba, napišite ga, prosimo, na poseben list!

II. Pustne maskare

(Važno opozorilo! Semkaj ne spadajo meščanske maskarade in očitni mestni vplivi iz novejšega časa!)

1. Ali se pri vas o pustu šemijo? (Da - ne.)
2. Kako pravijo našemljencem? (Maskare, šeme, ...)
3. Kdo se v glavnem šemi?
a) Otroci, fantje
b) Se šemijo tudi ženske? (Da - ne.) Katere?
4. Ali se prireja sprevod šem (maskar...)? (Da - ne.) Če se prireja, prosimo za opis!
5. Ali imate pri vas kake značilne šemske like? (Da - ne.)
a) Če jih imate, navedite jih s točnimi nazivi! (Na primer Ptujsko polje: koranti, orači, piceki, medved, tajfl; Cerkno: lavfarji in med njimi: Pust, lamant, ta star, ta stara, ta terjest, ta bršljanast itd.; Dobropolje: Kurent, jajčarca itd.!)
- b) Opišite vsakega posebej!

6. Kakšne nove elemente opazate med maškarami v vašem okraju?

7. Ali je pri vas znana pustna žival? (Da - ne.)

8. Kako jo imenujete? (Kamela, gambela, rüsa, košuta, brna...)

9. Katero poznate?

a) večjo (ki jo predstavljata dva fanta)? (Da - ne.) Kako pravite tej?

b) manjšo (ki jo predstavlja eden sam)? (Da - ne.) Kako pravite tej?

Prosimo za opis vsake!

10. Kaj bi mogli povedati o vedenju posameznih maškar? (Ne govorijo, skačejo, plešejo...)

11. Kakšni običaji so pri vas v zvezi z maškarami (šemami...)? (Orači, sodba nad Pustom, usmrnitev Pusta, njegov pokop, babji mlin...)

12. Kakšne vere so pri vas v zvezi z maškarami in njihovimi običaji? (Boljša rast repe, uspevanje živine...)

13. Ali maškare pri vas obdarujejo? (Da - ne.) Če jih obdarujejo, kaj jim dajo?

III. Godčevske maske

1. Ali nastopajo pri vas maškare tudi na gostijah? (Da - ne.)

2. Kdo se našemi?

3. Kako se našemi?

4. Kdaj nastopi pri gostiji?

5. Kakšen je namen šemljenja?

IV. Zeleni Jurij

1. Ali ljudje še pomnijo Zelenega Jurija? (Da - ne.)

2. Če ga pomnijo, pod kakšnim imenom (Zeleni Jurij, jurač...)?

3. Ali morda Zeleni Jurij pri vas še hodi? (Da - ne.)

4. Če hodi, kdaj hodi?

5. Če hodi:
a) kdo se napravi?

b) kdo ga spremlja?

6. Če hodi, kako ga napravijo? (Opis in rekviziti.)

7. Kako poteka njegov obisk? (Prosimo za zapis in napev pesmi na posebnem listu!)

8. Kakšna je med ljudstvom vera o obhodu Zelenega Jurija?

9. Kaj dobi Zeleni Jurij v dar?

10. Ponekod so uprizarjali simbolično boj med Zimo in Pomladjo (»Rabolj in Vesnik«). Ali je pri vas o tem kaj znanega?

V. Krésnice

(O Kresu hodijo ponekod dekleta »kresovat« — z obredno pesmijo prosijo za obilen pridelek. Ruto imajo tako zavezano, da jim zakriva obraz.)

1. Ali poznate pri vas Krésnice? (Da - ne.)

2. Če jih poznate, kdo kresuje (dekleta v starosti ... let, ...)?

a) Kdo jih spremlja?

b) Koliko jih je v skupini?

3. Kako so napravljene? (Ruta!)

4. Ob kakšnem času (in uri) hodijo?

5. Kako poteka koledovanje? (Zapis pesmi in napeva prosimo na posebnem listu!)

6. Kaj dobijo v dar?

7. Kakšna je med ljudstvom vera o obhodu Kresnic?